

ДИНАМІКА ІМЕННИКА УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА (1900-2008)

Анотація. У статті зроблено спробу показати динаміку іменника українського села гірської місцевості Закарпаття з максимальним виявленням репертуару імен та їх складу з 1900 по 2008 роки.

Ключові слова: власні особові імена, похідні, запозичені імена, динаміка іменника, іменний репертуар, надання імені (найменування), частотність.

Inhaltsangabe (Resümee). Im Artikel wurde versucht, die Namen-Dynamik des ukrainischen Dorfes in Bergortschaft Transkarpatiens aufzuklären bzw. das Namen-Repertoire und deren Bestand im Zeitraum von 1900 bis 2008 maximal zu erschließen.

Schlüsselwort: Personennamen (n), Ableitung (f), Namenübernahme (f), Namen-Dynamik (f), Namen-Repertoire (f), Namengebung (f), Häufigkeit (f).

Сучасне мовознавство ставить на одне із чільних місць проблему зв'язку розвитку мови з розвитком суспільства та його історією, взаємозв'язків і взаємовпливів процесів в середині мови і мовного середовища. З-поміж різних розрядів та класів онімійної лексики власні імена перебувають під особливим впливом суспільних чинників. Релігія, мова, сімейні традиції, міграційні процеси і подібне – ось далеко не повний перелік екстралінгвальних факторів, що, як відомо, зумовлюють динаміку національного іменника.

Українська ономастика має ряд ономастичних досліджень, присвячених вивченню динаміки українського іменника окремих регіонів чи міст України (Одещини, Донеччини, Херсонщини, Гуцульщини, міст Тернопіль та Луцьк та ін.), які репрезентують систему власних особових імен України.

Наша стаття присвячена вивченню динаміки іменника мешканців Пузняковецької сільради Мукачівського району Закарпатської області. Метою роботи є якнайповніше виявлення репертуару імен, їх складу та динаміки з 1900 по 2008 роки. Основними джерелами дослідження слугували метричні книги з фондів Мукачівського районного архіву, офіційна документація місцевих адміністративних органів: реєстраційні та господарські книги, які зберігаються в сільській раді, журнали та матеріали документації Пузняковецької ЗОШ І-ІІІ ступенів.

Пузняковецька сільрада розташована у Визницькій долині, у північно-західній частині Закарпатської області, на кордоні Мукачівського та Перечинського району. До Пузняковецької сільради належать села Пузняківці, Крите, Грабово, Тростяниці, Герцівці. Особливе географічне розташування сіл – гірське та їх віддаленість від районного центру (30 км), зумовлює певну окремішність антропонімної системи, яка сформувалася і функціонує протягом тривалого часу на території досліджуваного регіону. Опрацювання цих матеріалів дало нам можливість простежити динаміку сільського іменника. Актуальність обраної теми полягає в тому, що антропонімкон зазначеного регіону окремо не вивчався.

Село Пузняківці є адміністративним центром досліджуваного регіону. Перші згадки про село в

писемних пам'ятках краю датуються XVII ст., в цей період Пузняківці належали до Мукачівської домонії – володіння князівського роду Ракоці. Села Крите, Тростяниці, Грабово, Герцівці, які підпорядковані Пузняковецькій сільській раді, утворилися як хутори (присілки), які згодом набули статусу сіл у зв'язку із значним збільшенням кількості господарств і, відповідно, населення. На території досліджуваного регіону проживає 1417 осіб (672 – чоловічої статі та 745 – жіночої статі).

Антропонімкон сіл Визницької долини (Пузняківці, Крите, Тростяниці, Грабово, Герцівці) з 1900 по 2008 рр. нараховує 133 власних особових імен: 53 чоловічі та 80 жіночих. Переважна більшість зафіксованих імен (і жіночих, і чоловічих) належать до системи традиційних українських імен, пов'язаних з християнським календарним циклом. Під час збору матеріалу ми зафіксували такі чоловічі імена: *Алойс, Анатолій, Андрій, Антон, Артем, Адальберт, Богдан, Вадим, Валентин, Валерій, Василь, Віктор, Віталій, Владислав, Володимир, Гейза, Григорій, Динис, Дмитро, Едуард, Євгеній, Золтан, Іван, Ігор, Ілля, Йосип, Константин, Людвіг, Леонід, Максим, Матвій, Масіс, Микола, Михайло, Мілан, Назим, Олег, Олександр, Омелян, Павло, Петро, Роман, Ростислав, Рудольф, Руслан, Станіслав, Сергій, Степан, Тарас, Тиберій, Федір, Юрій, Ярослав*; та жіночі імена: *Аделія, Адріана, Алла, Аліна, Ангеліна, Анжела, Антоніна, Анастасія, Берта, Белла, Вікторія, Віталія, Валентина, Варвара, Валерія, Віра, Віолетта, Владислава, Вероніка, Ганна, Гелена, Гафія, Галина, Гільда, Гізела, Діана, Емма, Ельвіра, Євгенія, Зіновія, Зоряна, Ірина, Інна, Ілона, Кароліна, Катерина, Каріне, Людмила, Любов, Лузія, Лариса, Лідія, Марія, Мар'яна, Марина, Мирослава, Маргарита, Мелана, Марта, Магдалина, Медіна, Наталія, Надія, Неля, Олена, Оксана, Олеся, Октавія, Олександра, Ольга, Параска, Пелагія, Поліна, Регіна, Рената, Руслана, Розалія, Сніжана, Софія, Світлана, Стела, Тамара, Таміла, Тетяна, Уляна, Христина, Шарія, Юлія, Ярослава, Яна*.

Прикметно, що менша чисельність репертуару офіційних чоловічих імен компенсується більшим числом похідних варіантів: 53 чоловічі імені побутують у 504 варіантах, а 80 жіночих імен – у 494 варіантах. Наше дослідження цілком підтверджує тезу про безпосередній вплив частотності імені на

продуктивність його варіантів. Так, наприклад, ім'я *Іван*, яке упродовж 1900-2008 років було активно вживаним (на досліджуваній території іменем *Іван* названо 96 осіб), серед жителів громади с.Пузняківці функціонує у 70 похідних варіантах: *Іван – Йван, Іванко, Йванко, Йванко Іванко, Йванко, Іваночко, Йваночко, Іванчо, Йванчо, Іван'о, Йван'о, Іван'ко, Йван'ко, Іванишче, Йванишче, Іваниско, Іваниско, Івас', Івас'ко, Іоан, Іоган, Йоан, Йоган, Йоганко, Йоганиско, Йоганишче, Ян, Ян', Ян'о, Янко, Ян'ко, Янці'о, Янек, Яночко, Ян'очко, Янон'ко, Янос'очко, Янос'ко, Янечок, Янечко, Ян'ечко, Янусик, Янусік, Янус'ко, Янусічок, Янічок, Янчік, Янчій, Янчик, Янчиш, Янчишче, Янишче, Янчо, Янош, Йоний, Йони, Йончі, Йончій, Йонико, Ван'а, Ван'ка, Ван'ок, Ван'уша, Ван'ушка, Івашка, Івашко, Вашичка, Ващун'а, Ван'ечка*. На території досліджуваного регіону іменем *Василь* названо 131 особу, це ім'я нараховує 37 варіантів: *Василь – Вас'а, Вас'ка, Васил'ко, Вас'ко, Васи, Ватил', Ватил'о, Ват'о, Ватилишче, Васишиче, Василій, Васечко, Васен'ко, Василечко, Василен'ко, Василик, Васил'о, Васил'ці'о, Василиц', Василицко, Васил'чик, Вас'о, Вас'ок, Васік, Вас'ечка, Вас'ен'ка, Вас'ун'а, Вас'ун'ка, Вас'унчик, Вас'ун'ечка, Васіл'ок, Бозіл, Васил, Вассо, Цил'о, Ласло, Лоці, Лоцій, Лоціко, Лоці'ко*. На території досліджуваного регіону іменем *Юрій* названо 100 осіб, від антропоніма *Юрій* утворено 25 варіантів: *Юрій – Юра, Юрко, Юрка, Юрас', Юрасик, Юрик, Юрчик, Юрчо, Юрці'о, Юр'о, Юриско, Юрчиско, Юришче, Юрчишче, Юрійиско, Д'урій, Д'усій, Д'урі, Д'усі, Д'усіко, Д'уріко, Д'урічко, Д'урічик, Іржі, Йіржі, Юрій, Георгій, Горгій, Гогій, Гога, Гоша*.

Від одного з найбільш популярних традиційних жіночих імен *Марія*, яке мало 145 носіїв, утворено понад 50 варіантів: *Марія – Маріка, Марійка, Марійечка, Марічка, Марійочка, Маріочка, Марійон'ка, Марін'ка, Мар'ун'ка, Мар'ун'а, Мар'унічка, Мар'ун'чик, Марічен'ка, Марис'ечка, Марус'а, Марусина, Марис'ка, Марус'ка, Марусечка, Марус'ечка, Марусен'ка, Марус'ен'ка, Ман'а, Ман'ечка, Ман'уша, Ман'ушечка, Ман'ус'ка, Ман'ус'ечка, Ман'ус'а, Ман'ун'а, Ман'ка, Маши, Машика, Машич'ка, Машич'ка, Машич'ка, Марішка, Маріша, Марис'а, Мас'а, Мус'а, Мар'а, Мар'ка, Мар'очка, Марішче, Марішше, Мар'ішче*. Жіноче ім'я *Ганна*, яким йменувалися 86 осіб, має 37 варіантів: *Ганна – Ган'а, Ганка, Ган'ка, Ганс'ка, Ганці'ка, Ганці'а, Анці'а, Анці'ка, Онці, Онцій, Онційа, Онціка, Онійка, Ганночка, Ганнус'а, Ганнус'ка, Ганнус'ечка, Ганнусін'ка, Ганнун'а, Ганнул'а, Ган'ечка, Анна, Ан'а, Ан'ка, Ан'ечка, Анночка, Аннус'а, Аннул'а, Аннун'а, Анціка, Анціско, Анніско, Анцішче, Аннішче, Ані, Аніко, Анні*. Ім'я *Олена* носять 35 осіб жіночої статі, а побутує воно у 20 варіантах: *Олена – Оленка, Ол'а, Ал'она, Ал'онка, Ал'ончик, Ал'оночка, Влена, Вленка, Вленочка, Лена, Ленка, Леночка, Гелена, Геленка, Гел'а, Хелена, Хел'а, Оленишче, Олениско, Влениско, Вленишче*. На території досліджуваного регіону ми спостерігаємо

таке цікаве явище: чим менше носіїв певного імені ми фіксуємо тим, менше має варіантів відповідний жіночий антропонім.

Окрім вже згаданих нами імен, до частовживаних відносимо і такі чоловічі імена: *Володимир(39), Ярослав(11), Ілля(24), Євгеній(9), Микола(7), Олександр(23), Михайло(56), Петро(25), Віктор(13), Матвій (10)* та жіночі: *Ольга(28), Марина(28), Тетяна(23), Пелагія(22), Мар'яна(17), Оксана(17), Наталія(35), Надія(15), Магдалина(15), Христина (8), Світлана(19), Ірина(15)*.

Зазначимо, що не всі перераховані імена виявляють високу частотність упродовж усього ХХ ст.: окремі з вище названих жіночих імен на початок ХХІ століття майже зовсім вийшли із вжитку, тоді як склад чоловічого іменника, майже не змінився, за винятком того, що час від часу він поповнюється новими антропонімами.

Жіночі імена *Ганна, Марія, Наталія, Олена, Ольга* та чоловічі *Василь, Дмитро, Іван, Ілля, Михайло, Юрій* зберігають статус популярних і знаходяться в активному сільському іменнику протягом всього досліджуваного часу, щоправда їх частотність була змінною. Ми можемо простежити частотність вживання цих імен в різні часові періоди, а також побачити періоди зниження і зростання їх популярності. Результати опрацьованого нами наявного фактичного матеріалу ми узагальнили за допомогою таблиць частотності вживання імен. (Додаток 1, 2).

Частотність уживання старих традиційних імен у сільському іменнику переконує, що, незважаючи на бурхливі процеси, які відбуваються у суспільстві, антропонімійна система мешканців Пузняковецької сільради у своїй основі залишається все-таки відносно стійкою. Стабільність чи консервативність іменника пояснюється домінуванням серед мотивів надання імен сімейної традиції, завдяки чому немовлят найчастіше називають на честь баби, діда, прабаби, прадіда, матері або іншого близького родича тощо.

Протягом всього ХХ століття спостерігаємо високий рівень популярності імен церковного календарного циклу. Найбільшу кількість імен у церковно-канонічній формі (православного та римо-католицького віросповідання) зафіксовано у I та II періодах (Додаток 1, 2): I період з 1900 по 1920 жіночі імена: *Берта, Ганна, Гафія, Олена, Марія, Лузія, Пелагія*, чоловічі імена: *Василь, Іван, Юрій*; II період з 1921 по 1940 роки – чоловічі імена: *Алойс, Анатолій, Василь, Дмитро, Едуард, Іван, Ілля, Йосип, Людвіг, Матвій, Михайло, Олександр, Омелян, Петро, Юрій*, жіночі імена – *Віра, Галина, Ганна, Гафія, Гелена, Гізела, Ілона, Ірина, Лузія, Магдалина, Маргарита, Марія, Марта, Наталія, Олена, Ольга, Пелагія, Поліна, Регіна, Софія, Юлія*. Аналізуючи перший і другий часові зрізи необхідно враховувати історичні особливості того періоду.

Належність Закарпаття до складу Австро-Угорщини, а згодом Чехословаччини зумовило не

лише появу трьох імен-неологізмів в складі сільського іменника: *Аделія, Бела, Лузія*, але й спричинилося до мадьяризації або чехізації традиційних українських народно-розмовних іменних варіантів: *Олена* під час офіційної реєстрації набуло форм – *Ілона* або *Гелена*, серед чоловічих це: *Юрій – Іржі, Іван – Янош, Омелян – Еміл, Ілля – Іллеш* тощо.

Протягом третього часового зрізу, який охоплює період з 1941 по 1960 рік, набір імен істотно збільшився. Це такі чоловічі імена: *Андрій, Віктор, Володимир, Гейза, Григорій, Динис, Микола, Мілан, Рудольф, Сергій, Степан, Тиберій, Федір*; жіночі імена: *Белла, Валентина, Варвара, Вероніка, Гільда, Емма, Зоряна, Любов, Людмила, Мар'яна, Мелана, Надія, Розалія, Світлана*.

З середини ХХ століття з'являється тенденція до вживання в ролі офіційних онімів усечених форм вже відомих канонічних імен. Значна частина онімів у метричних записках функціонує паралельно і в офіційній, і в народно-розмовній формі. У свідоцтвах про народження дітей та реєстраційних книгах сільської ради знаходимо зафіксовані варіанти жіночих і чоловічих імен, які в усному мовленні функціонували як нейтральні побутові скорочення або демінутиви: *Станіслав, Ярослав – Славик, Сергій – Серьожа, Михайло – Мішо, Дмитро – Діма, Віктор – Вітя; Анастасія – Настя, Віталія – Віта, Ганна – Аня, Анюта, Євгенія – Женя, Любов – Люба, Олена – Алёна, Наталія – Наташа, Тетяна – Таня, Христина – Крістіна*.

Поряд з тенденцією до спрощення офіційних власних особових імен спостерігається процес архаїзації канонічних онімів, що призводить до виходу із вжитку деяких імен на досліджуваній території. Це такі імена як *Алоїс, Золтан, Едуард, Людвіг; Варвара, Гафія, Магдаліна, Мелана, Параска, Пелагія*. Найбільшу частотність ці імена виявляють у 20-60 рр. ХХ століття, а вже з 1961 року до 2008 року зовсім не зустрічаються в офіційних джерелах реєстрації новонародженої дитини.

Особливе місце в сільському антропоніміці займають запозичені імена, хоча в жодний період вони не набувають широкого розповсюдження. Деякі з них мають лише по одному носію – *Аделія*,

Бела, Берта, Гільда, Лузія, Медіна, Октавія, Регіна, Стела, Шарія, інші відносимо до маловживаних – *Адріана, Гелена, Діана, Ілона, Ельвіра, Каріне, Таміла*. Запозичені антропоніми, які функціонують на території досліджуваного регіону, походять з німецької, угорської, чеської та російської мов. Це зумовлено тим фактом, що нині на території Пузняковецької сільради проживають близько 70 етнічних німців, 15 угорців, 5 росіян, 1 – чех, 2 – білорусів. Імена *Берта, Гільда, Гізела, Регіна* знаходимо у середовищі німецьких родин (1920-1960 рр.). Імена *Каріне, Таміла, Діана, Медіна* не набули широкого вжитку серед місцевого населення, окрім імені *Діана*, яке наприкінці ХХ століття користується популярністю, чим, очевидно, має завдячувати великобританській принцесі Діані. На нашу думку, запозичення мають місце не стільки завдяки різноманітності етнічного складу населення, скільки завдяки особливим історичним умовам, а також впливу модних тенденцій, які стали особливо дієвими на початку ХХІ ст.

Як бачимо, нині на території Пузняковецької сільради сформувалася підсистема власних особових імен, які здебільшого належать до українського загальнонаціонального іменника, з незначними вкрапленнями імен-запозичень. На формування та розвиток підсистеми власних особових імен мешканців Пузняковецької сільради упродовж досліджуваного періоду найбільший вплив справляли мотиви вибору імені немовлятам, а найпоширенішими були: церковна традиція називати дитину на честь святого або святої, в день якої вона народилася, та сімейна традиція – давати немовляті ім'я на честь дідуся, бабусі, прадіда, прабаби, батька, матері або іншого близького родича. Окрім цих двох традицій, помітний вплив справляла також і мода на імена. Адже при виборі імені дитини батьки також звертають увагу на його милозвучність, можливість утворення від нього щонайбільшої кількості розмовно-побутових здрібніло-пестливих варіантів. Антропонімічна система українського села в своїй основі є традиційною, проте не застиглою, статичною, а динамічною.

Таблиця 1

Частотність вживання чоловічих імен

№ п/п	Ім'я	Пузняківці	Крите	Тростяниці	Грабово	Герцівці	Всього:
1.	Василь	53	37	22	14	5	131
2.	Володимир	20	10	4	3	3	40
3.	Іван	32	30	9	19	6	96
4.	Ілля	6	8	3	5	2	24
5.	Микола	4	3	-	-	-	7
6.	Михайло	18	12	8	13	5	56
7.	Олександр	5	8	8	1	1	23
8.	Петро	8	7	3	5	2	25
9.	Сергій	3	9	3	2	1	18
10.	Юрій	43	28	16	10	3	100
11.	Ярослав	4	3	2	-	1	10

Таблиця 2

№ п/п	Антропоніми	Кількість імен							
		1900-20	21-40	41-60	61-80	81-90	90-2000	2001-2008	всього
1.	Василь	2	19	33	46	16	12	3	131
2.	Володимир	0	0	4	27	3	4	2	40
3.	Іван	1	24	26	22	8	10	5	96
4.	Ілля	0	8	7	4	2	2	1	24
5.	Микола	0	0	2	3	2	0	0	7
6.	Михайло	0	12	10	15	6	11	2	56
7.	Олександр	0	1	0	4	11	6	1	23
8.	Петро	0	6	5	8	2	2	1	25
9.	Сергій	0	0	4	6	6	2	0	18
10.	Юрій (Іржі)	1	12	22	30	18	17	0	100
11.	Ярослав	0	0	0	4	4	3	0	10

Таблиця 1

Частотність вживання жіночих імен

№ п/п	Ім'я	Пузняківці	Крите	Тростяниці	Грабово	Герцівці	Всього:
1.	Ганна	32	20	18	11	5	86
2.	Ірина	3	5	2	3	2	15
3.	Магдалина	3	3	5	3	1	15
4.	Марина	11	12	2	2	1	28
5.	Марія	52	44	18	23	8	145
6.	Мар'яна	4	7	2	3	1	17
7.	Надія	10	3	-	1	1	15
8.	Наталія	16	8	6	2	3	35
9.	Олена	13	5	2	16	3	39
10.	Ольга	17	4	2	2	3	28
11.	Оксана	7	6	1	1	2	17
12.	Пелагія	6	5	4	7	-	22
13.	Світлана	8	9	1	1	-	19
14.	Тетяна	10	9	2	1	1	23

Таблиця 2

№ п/п	Антропоніми	Кількість імен							
		1900-20	21-40	41-60	61-80	81-90	90-2000	2001-2008	всього
1.	Ганна	5	46	24	7	1	3	-	86
2.	Ірина	-	4	6	4	1	-	-	15
3.	Магдалина	-	2	8	5	-	-	-	15
4.	Марина	-	-	-	2	12	11	3	28
5.	Марія	6	49	53	29	6	1	1	145
6.	Мар'яна	-	-	1	9	5	2	-	17
7.	Надія	-	-	4	8	2	1	-	15
8.	Наталія	-	1	2	11	14	4	3	35
9.	Олена	4	20	11	2	2	-	-	39
10.	Ольга	-	2	4	12	4	3	3	28
11.	Оксана	-	-	-	11	5	1	-	17
12.	Пелагія	3	17	2	-	-	-	-	22
13.	Світлана	-	-	2	10	5	2	-	19
14.	Тетяна	-	-	-	13	5	4	-	22

Література

1. Белей Л.О. Ім'я для дитини в українській родині. Словник-довідник./Л.Белей. – Ужгород: Закарпатське крайове видавництво «Просвіта», 1993. – 117с.
2. Белей Л.О. Словотворче варіювання власного імені людини /Л.Белей //Семасіологія і словотвір (збірник наукових праць). – Академія наук Української РСР, Інститут мовознавства ім.Потебні, К.: Наук.Думка,1989. – С.56
3. Белей Л.О. Про християнські джерела української літературно-художньої антропонімії/Л.Белей// Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. За ред.: Єршова В., Мойсієнка В. – Житомир, 2003 – 267 с.
4. Карпенко О. Трансформація та заміна власних назв як концептуальна перебудова / О.Карпенко // Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. За ред.: Єршова В., Мойсієнка В. – Житомир, 2003 – 267с.
5. Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей. Словник-довідник. – За ред.. Русанівського В.М., К.:Наук.Думка, 2005 – 334с.
6. Худаш М. Л. З історії української антропонімії.
7. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття/П.Чучка-Ужгород, 2008.-654 с.
8. Чучка П.П. Традиційні імена Закарпатських українців/П.Чучка // Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. За ред.: Єршова В., Мойсієнка В. – Житомир, 2003 – 267с.